

Abstract

Today, one of the most important concerns of governments is the provision and supply of people's public needs, because failure to provide these needs can cause irreparable damage to the safety of society and people's trust. On the other hand, although this sector of the economy is mainly monitored strictly by governments, due to the high financial turnover in these economic sectors, traders have been very greedy for this sector. This has led some to disrupt the distribution of public necessities by abusing legal loopholes. But the main question that the current research seeks to answer with the analytical-descriptive method and using library sources is whether it is possible to consider the crimes of disruption in distribution as a type of crime of disruption in the economic system? The findings of the present study indicate that the main examples of disruption in the distribution system, which include the crimes of overselling, monopoly and unauthorized sale of technical equipment and raw materials, since they target the economic system of the country, if they are widely If they happen, they will definitely be among the examples of disruption in the economic system. Because these crimes in their broad form can be done mainly in an organized way, and due to the fact that complex methods are used in these crimes, they are rarely discovered, and the ultimate motivation of all these crimes is economic and wealth accumulation. Also, these crimes are part of the credit crimes that can be changed according to time and place, and finally, when these crimes can be criminalized as a disruption in the economic system, if they are done in a big way.

Key words: economic crimes, disruption in the economic system, disruption in the distribution of public goods, material element

اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی به عنوان یکی از جرائم اقتصادی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۶/۲۸

محمد مهدی علیزاده مقدم^۱

محمود قیوم زاده^۲

مهدی فلاح^۳

چکیده

امروزه یکی از مهمترین دغدغه های دولت ها، تهیه و تامین مایحتاج عمومی افراد است، زیرا عدم تامین این مایحتاج، می تواند خسارات جبران پذیری به امنیت جامعه و اعتماد مردم وارد سازد. از سوی دیگر این بخش از اقتصاد اگرچه عمدتاً توسط دولت ها مورد نظارت سختگیرانه قرار می گیرد، اما با توجه به گردش مالی بالا در این بخش های اقتصادی، سوداگران چشم طمع فراوانی به این بخش داشته اند. همین امر منجر به آن گردیده است که برخی با سواستفاده از خلاء های قانونی اقدام به اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی کنند. اما سوال اصلی که پژوهش حاضر با شیوه تحلیل- توصیفی و با استفاده از منابع کتابخانه ای به دنبال پاسخگویی به آن بده است این است که آیا می توان جرائم اخلال در امر توزیع را نوعی از جرائم اخلال در نظام اقتصادی دانست؟ یافته های پژوهش حاضر بیانگر آن است که مصادیق اساسی اخلال در نظام توزیع که شامل جرائم گران فروشی، انحصار و فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه، از آنجا که نظام اقتصادی کشور را مورد هدف قرار می دهند، در صورتی که به صورت گسترده صورت گیرند حتماً از جمله مصادیق اخلال در نظام اقتصادی خواهند بود. زیرا اینجرائم در شکل گسترده خود، عمدتاً به صورت سازمانی یافته قابل انجام هستند، و با توجه به آنکه در این جرائم از روش های پیچیده استفاده می شود، کمتر کشف می شوند، همچنین انگیزه نهایی تمامی این جرائم، اقتصادی و مال اندوزی است، همچنین این جرائم جزئی از جرائم اعتباری هستند که با توجه به زمان و مکان تغییر پذیرند و نهایت آنکه زمانی می توان این جرائم را به عنوان اخلال در نظام اقتصادی جرم انگاری نمود که به شیوه کلان صورت گیرند.

کلمات کلیدی: جرائم اقتصادی، اخلال در نظام اقتصادی، اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی، عنصر مادی

^۱ دانشجوی دکتری، گروه فقه و مبانی حقوق و اندیشه های امام خمینی (قدس سره)، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران.

^۲ گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران (نویسنده مسئول)

^۳ گروه الهیات و معارف اسلامی، واحد خمین، دانشگاه آزاد اسلامی، خمین، ایران

امروزه یکی از اصلی ترین دغدغه های دولت ها تامین مایحتاج عمومی مردم و جلوگیری از اخلال در نظام اقتصادی است. در زمینه اخلال در نظام اقتصادی بخش های مختلفی همچون صادرات، ارز، امور بانکی، بازار طلا و ... بیشتر مورد توجه قانون نویسان و حقوقدانان بوده است، اما در واقع اصلی ترین بخش از اقتصاد که باز زندگی تمامی افراد جامعه در ارتباط است، مایحتاج عمومی است. مایحتاج عمومی شامل هرگونه کالایی است که مردم در زندگی روزمره خود و برای ارتزاق از آن استفاده می کنند. این کالا اگرچه عموماً در دسترس هستند، اما نبود این کالاها در بازار می تواند مشکلات اقتصادی- امنیتی را برای حاکمیت ایجاد نماید. بر این اساس رسیدگی به این جرائم و بررسی آن دارای اهمیت فراوانی خواهد بود.

در این زمینه اولین سوال آن است که اصولاً جرائم اقتصادی چیست و چه ویژگی هایی دارد؟ با توجه به شناخت پایه های جرائم اقتصادی می توان به این نتیجه دست یافت که آیا اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی را می توان به عنوان جرمی اقتصادی مورد بازخواست قرار داد؟ این مسئله از آن رو دارای اهمیت است که در صورتی که این جرائم جزء جرائم اقتصادی محسوب گردد، رسیدگی به این جرائم به صورت افتراقی و سختگیری نسبت به آن ها مورد حمایت قانونگذار خواهد بود. قانون گذار به موجب بند «ب» ماده یک قانون مجازات اخلالگران در نظام اقتصادی کشور، اقدام به جرم انگاری اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی نموده و مصادیقی را برای آن در نظر گرفته است که در این پژوهش تلاش خواهد شد تا این موارد مورد بررسی قرار گیرند.

۱-تعریف جرم اقتصادی

بری مطالعه جرم اقتصادی ابتدا باید اقتصاد را تعریف نمود. اقتصاد در لغت به معنای میانه راه رفتن، میانه روی کردن، به اندازه خرج کردن، میانه روی در دخل و خرج و اساساً میانه روی در هر کار است (عمید، ۱۳۸۴: ۱۷۸). در معنای اصطلاحی برای اقتصاد تعریف های گوناگونی بیان شده است ولی تاکنون تعریف واحد و جامعی که مورد قبول و پذیرش همه اقتصاددانان و پژوهشگران علم اقتصاد باشد ارائه نگردیده است. تعاریف اصطلاحی از معنای لغوی دور نیست و اتفاق نظر بر این است که اقتصاد چگونگی رفتار صحیح در تولید، توزیع و مصرف - چه در سطح خرد و چه در سطح کلان - است، از این رو، بیان داشته اند که «اقتصاد علم مربوط به بررسی چگونگی تولید، توزیع و مصرف کالاها و هم چنین علم مربوط به بررسی نتایج این گونه فعالیتهاست.» (محتشم دولتشاهی، ۱۳۹۴: ۲۰) برخی با تأکید بر محدودیت منابع، اقتصاد را افزایش کارایی دانسته اند، چندان که ساموئلسون می گوید: «اقتصاد عبارتست از معامله نحوه انتخاب افراد و جامعه از بین منابع محدودی که امکان استفاده محدودی دارند به منظور تولید تسهیلات متفاوت و توزیع برای مصرف حال یا آینده. این علم، الگوهای مختلف هزینه و سود را در نحوه اختصاص منابع بررسی می کند.» (ساموئلسون، ۱۳۵۰: ۶۰) در تعریف دیگر «علم اقتصاد نوعی مطالعه و بررسی است که به وسیله آن می توان از منابع کمیاب و محدود برای تأمین نیازهای نامحدود حداکثر استفاده را به عمل آورد. البته توزیع و مصرف در واقع محورهای اصلی موضوع علم اقتصاد هستند.» (دادگر و رحمانی، ۱۳۸۶: ۳۴)

در خصوص جرایم اقتصادی تعاریفی چند ارائه شده است که البته هیچ یک دقیق و کامل نیست. با توجه به سابقه موضوع جرم اقتصادی که در ابتدا بر مبنای جرایم بازرگانی و تجاری شکل گرفته است، برخی از نویسندگان جرم اقتصادی و تجاری را یکی دانسته یا حداقل با اندکی اغماض یکی میدانند و آن را شامل یک سلسله اعمال غیرقانونی که در امر تجارت به خاطر به دست آوردن منافع اقتصادی ارتکاب می یابد تعریف می نمایند. بر همین مبنای دیدگاه

تعریف رادیکال از جرم (فراهانی، ۱۳۸۴: ۳۴) «جرائم اقتصادی مربوط به جرمهای صاحبان قدرت شامل نقض قانون شرکتها، تخریب محیط زیست، تدابیر ناکافی بهداشت و ایمنی در صنعت، آلودگی، نقض قانون کار، کلاهبرداری (تقلب) است و البته جرم های اقتصادی فاقدان قدرت شامل کلاهبرداری های سطح پایین و نقض مقررات بهزیستی است.» (وایت و هینز، ۱۳۸۳: ۶۷) در این تعریف، به مرتکبان این جرائم توجه شده است، به این صورت که چنانچه از سوی صاحبان قدرت ارتکاب یابد جرم اقتصادی محسوب می شود، در غیر این صورت از جمله جرائم خیابانی به حساب می آید.

عدهای جرائم اقتصادی را مترادف با جرائم یقه سفیدها میدانند. جرائم یقه سفیدها که اولین بار توسط ساترلند و در برابر جرائم یقه آبیها مطرح شد مبین دسته‌ای از جرائم غیر خشن است که توسط افراد زیرک و باهوشی که از طبقه بالای اجتماع هستند برای کسب منافع و عایدات مادی ارتکاب می‌یابد. این تعریف که البته نمایانگر فساد مالی - اداری است معمولاً توسط طبقات بالای اجتماعی و به لحاظ برخورداری از زیرکی، قدرت و یا موقعیت اجتماعی خاص صورت می‌گیرد، شامل بسیاری از جرایمی می‌شود که در راستای به چنگ آوردن منابع اقتصادی جامعه ارتکاب می‌یابد و اختلال در نظام تولید یا توزیع یا مصرف را سبب می‌شود (Garner, 1999: 339).

عدهای دیگر جرائم اقتصادی را جرایمی میدانند که علیه نظام تولید، توزیع یا مصرف اقتصادی، به وقوع بپیوندد (کمیجانی، ۱۳۷۳: ۱۵۰). در این صورت، تمامی فعالیت‌های غیرقانونی که برای کسب منافع مادی صورت گیرد و در روند طبیعی تولید، توزیع یا مصرف ایجاد اختلال نماید جرمی اقتصادی است.

در تعریف دیگری که از جرائم اقتصادی به عمل آمده است این جرایم بدین شرح تبیین شده اند: «منظور از جرائم اقتصادی، جرایمی است که علیه سیاست اقتصادی دولت و برنامه ریزی اقتصادی آن صورت می‌گیرد. از جمله این جرائم می‌توان جرائم گمرکی، جرائم ارزی، مالیاتی، احتکار و ... را نام برد.» (درودی، ۱۳۸۰: ۱۴) در تعریفی دیگر «جرم اقتصادی اعمال غیرقانونی ارتکاب یافته در قلمرو فعالیت‌های حرفه‌ای به منظور کسب امتیازات اقتصادی می‌باشد. تعریف همچنین شامل فرار از مالیات، اشکال مختلف تقلب و اختلاس در شرکتها و مؤسسات قانونی است.» (Skogh & Sjögren, 2004: 1-2) در این تعریف هر چند در مورد از مهم ترین ملاک‌های تعریف این جرم، یعنی «ارتکاب در بستر حرفه اقتصادی» و ارتکاب «به منظور کسب امتیازات اقتصادی» را داراست، و با وصف این که بسیاری از جرائم اقتصادی را در برمی گیرد و از این حیث فاقد اشکال به نظر می‌رسد، اما یکی از ارکان اصلی جرم اقتصادی یعنی نتیجه و آثار آن را «اختلال در نظام اقتصادی» ذکر نکرده است.

تعریف دیگر این که؛ «جرائم اقتصادی اعمال ممنوعه‌ای هستند که به منافع اقتصادی مورد حمایت جامعه صدمه وارد کرده و آن را به خطر می‌اندازند.» (Klaus, 1976: 2) این تعریف هم خالی از ایراد نیست، زیرا محدوده، دامنه و موضوع جرائم اقتصادی را مشخص نکرده است.

در تعریفی دیگر که با اغماض، تعریف پذیرفته شده توسط پژوهشگر در این پژوهش می‌باشد، «جرم اقتصادی به هرگونه فعل یا ترک فعلی اطلاق می‌گردد که به قصد ضربه زدن به ارزش‌های اقتصادی، موجب اختلال در نظام اقتصادی کشور گردد.» (کوشا، ۱۳۹۰-۱۳۹۱: ۷) در این تعریف، اختلال در نظام اقتصادی کشور می‌تواند مفهومی فراتر از موضوع علم اقتصاد داشته باشد، به عبارت دیگر، جرم اقتصادی از این منظر دارای مفهومی عام تر است که از سه جهت قابل بررسی است: الف) مرتکب؛ ب) قصد ارتکاب؛ ج) نتیجه حاصله.

را اساس این تعریف، برای تحقق جرم اقتصادی تنها نتیجه که همان اخلال در نظام اقتصادی کشور است لازم نمی باشد بلکه خصوصیات و قصد مرتکب در انجام عمل مجرمانه نیز باید لحاظ گردد. به طور مثال، اگر یک مسافر عادی مبادرت به خروج ارز فراتر از میزان اعلام شده قانونی نموده- البته به میزان محدود - صرف این عمل نمی تواند موجب اخلال در نظام اقتصادی کشور گردد و عمل نامبرده به رغم فقدان قصد مجرمانه در حد یک تخلف ارزی قابل بررسی است، اما اگر همین عمل از سوی یک تاجر و با میزان بالا انجام پذیرد جرم اقتصادی با تمامی ارکان آن تحقق یافته است.

۲- ویژگی های جرائم اقتصادی

تحدید دقیق جرایم اقتصادی و بیان ویژگی ها و مشخصات آن علاوه بر امکان کشف و رسیدگی بهتر به این جرم، امکان دفاع متهم از خود را نیز فراهم خواهد نمود. با توجه به این هدف، ویژگی های جرایم اقتصادی عبارت است از:

۲-۱- سازمان یافته بودن

جرم سازمان یافته عبارتست از فعالیتهای غیرقانونی و هماهنگی گروهی منسجم از اشخاص که با تبانی همدیگر و برای تحصیل منافع مادی و قدرت، به ارتکاب مستمر مجرمانه شدیدی می پردازند و برای رسیدن به هدف از هر نوع ابزار مجرمانه نیز استفاده می کنند. (شمس ناتری، ۱۳۸۰: ۱۳-۲۵) جرم سازمان یافته می تواند بخشی از یک فعالیت اقتصادی منظم باشد. (شمس ناتری، ۱۳۸۳: ۱۱۷) همچنین فعالیتهای مجرمانه سازمان یافته گاهی به طور مستقیم در جهت تحصیل منافع مادی صورت می گیرد، از این منظر فعالیتهای سودآور سازمان را می توان تحت شمول جرم اقتصادی قرار داد.

۲-۲- احتمال اندک کشف

یکی از ویژگی های مهم جرایم اقتصادی احتمال کشف اندک آنها می باشد که این امر به افزایش رقم سیاه این گونه جرایم منتهی می گردد. بیشتر جرایم اقتصادی، تعدی به یک فرد در معنای سنتی آن نیست تا انگیزه ای برای کشف و گزارش آن باشد. در حقیقت جرم اقتصادی در ردیف فعالیت های به ظاهر قانونی قرار دارد و معمولاً شرکت ها، بانکها و مؤسسات مالی به دلیل ترس از لطمه دیدن وجهه شرکت و از دست رفتن اعتبار آن اقدام به گزارش جرم نمی کنند. در نروژ در یک پیمایش انجام شده در سال ۲۰۰۴ حدود یک چهارم از ۲۱۰۰ کارمند عالی رتبه در امور تجاری و مالی معتقد بوده اند که رشوه و فساد یکی از اجزای اداره ای شده است که در آن مشغول به کارند (Odd & Foss, ۲۰۰۶: ۵۱).

۲-۳- وجود انگیزه اقتصادی

پروفسور اشتروم متخصص علوم اقتصادی، به انگیزه اقتصادی در تعریف جرم اقتصادی، محوریت می دهد و اعمالی مانند قماربازی، سرقت و فحشا را نیز از جمله جرایم اقتصادی می داند. از نظر ایشان، جرم قتل نیز در صورتی که به خاطر پرداخت اجرت و کرایه صورت پذیرد، جرم اقتصادی است، اما قتل های ناگهانی و آنی از شمول این عنوان خارج است. او به دو طبقه و وسیع از جرایم اقتصادی اشاره می کند که وجه مشترک آنها، انتظار مرتکبان برای به دست

آوردن یک منفعت اقتصادی است: طبقه نخست شامل توزیع کالا و خدمات غیرقانونی مانند فحشاء، قمار، قاچاق، مواد مخدر، سرقت پول، کالا و خدمات، کلاهبرداری از طریق چک و کارتهای اعتباری است. طبقه دوم را انواع فراره‌های مالیاتی همراه با تقلب یا بدون آن تشکیل می‌دهد (Strøm, 1985: 73).

۲-۴- اعتباری بودن

جرایم در یک تقسیم بندی به جرایم طبیعی (فطری) و اعتباری (قراردادی) تقسیم می‌شوند؛ این تقسیم بندی نخستین بار توسط رافائل گاروفالو، جرم شناس ایتالیایی صورت گرفت (نجفی ابرندآبادیو ۱۳۷۷: ۷۴). به عبارت دیگر، به این اعتبار که آیا برخی از اعمال به طور ذاتی دارای خصیصه جرم بوده اند یا اینکه فرآیند جرم انگاری به نسبت جوامع متغیر بوده، اعمال مجرمانه به دو دسته طبیعی و اعتباری تقسیم می‌گردند. جرایم طبیعی یا فطری، جرایمی هستند که همواره به عنوان جرم شناخته شده اند، مانند قتل و سرقت. جرایم اعتباری نیز جرایمی هستند که به اعتبار زمان و مکان متفاوت می‌باشند؛ مانند سحر و جادو که از بدو پیدایش در قوانین کیفری همواره به عنوان جرم شناخته شده و مجازات آن اعدام بوده است؛ ولی در عصر ما، این عمل مادام که عنوان کلاهبرداری را نداشته باشد، جرم محسوب نمی‌گردد (همان: ۷۵).

جرایم اقتصادی از این حیث، از جرایم اعتباری به شمار می‌روند که از خصیصه زمانی و مکانی برخوردار بوده و در جوامع مختلف می‌توانند تعاریف مختلف داشته باشند. از طرف دیگر، همان گونه که اقتصاد به سرعت در حال جهانی شدن هست، جرایم اقتصادی نیز در حال تغییر و دگرگونی است و یکی از ویژگی‌های اصلی جرایم اقتصادی، تغییرات سریعی است که در آن صورت می‌گیرد.

۲-۵- وجود تشکیلات و فعالیت اقتصادی

تراکم جرم اقتصادی را به دو گروه عمده تقسیم نموده است: گروه اول را فعالیتهای اقتصادی تشکیل می‌دهد که اساس و بنای آن غیرقانونی است؛ نظیر شرط بندی غیر قانونی، قمار، اخفاء مال مسروقه و تحصیل نامشروع اموال؛ در حالی که گروه دوم، شامل تخلفاتی است که در یک تشکیلات اقتصادی و پس از تأسیس آن به طور قانونی اتفاق می‌افتد که تراکم آنها را به شرح زیر طبقه بندی می‌کند:

۱- سوء استفاده از سرمایه مورد استفاده در تشکیلات اقتصادی و فعالیت‌های منجر به ضرر شرکای اقتصادی، سهام داران و غیره؛

۲- سوء استفاده از سرمایه امانی شرکت، فعالیت‌های منجر به ضرر رسانی به بستانکاران و غیره؛

۳- سوء استفاده از کارگران و انجام اقداماتی علیه مستخدمین؛

۴- نقض حقوق مصرف کننده؛

۵- فعالیت علیه رقبا؛

۶- استفاده غیرقانونی از طبیعت، آلودگی و اعمال ضربه زنده به محیط زیست؛

۷- تخلفات مربوط به نقض منافع دولت مانند فساد مالی.

تراکم، جرایمی نظیر کلاهبرداری، سرقت، ورشکستگی به تقلب، جاسوسی صنعتی، جرایم کامپیوتری، فساد و جعل را نیز در این گروه قرار می‌دهد و معتقد است برخی از این جرایم، همان جرایم سنتی را تشکیل می‌دهند، مانند سرقت،

کلاهبرداری و جعل. در حالی که برخی دیگر، نیازمند قانون گذاری خاص می‌باشند مانند جاسوسی صنعتی و جرم کامپیوتری (Magnusson, 1985: 120).

۶-۲- احراز منفعت و ارزش مورد حمایت

احراز منفعت و ارزش مورد حمایت قانون گذار در تعریف یک جرم و کشف اراده حقیقی قانون گذار از جرم انگاری، دارای اهمیت اساسی است، به عنوان مثال اگر چه موضوع سرقت و رشوه، منفعت مالی است، اما به دلیل آن که ارزش مورد حمایت قانون گذار در سرقت، حمایت از مالکیت افراد و در رشوه، حفظ اعتماد جامعه نسبت به دولت و کارمندان آن می‌باشد، هر یک از این جرایم را در دسته بندی جدا از دیگری قرار داده که دارای آثار و تبعاتی، از جمله دارای تفاوت در آیین رسیدگی یا شدت و ضعف در مبارزه با پیشگیری است. مثال دیگری در حقوق کیفری ایران، اختلاس نسبت به اموال دولتی و خیانت در امانت نسبت به اموال غیر دولتی است. در حالی که نحوه عمل در هر دو، یکی است و آن عبارت است از سوء استفاده از موقعیت امانی و دخل و تصرف در مال مورد امانت، اما ارزش مورد حمایت مقنن در اول به لحاظ دخالت مستخدم دولت و سوء استفاده از اعتماد، دارای حساسیت و عکس العمل شدیدتری است (دادخدایی، ۱۳۸۹: ۵۹).

۷-۲- کلان بودن

در یک تقسیم بندی جرایم از حیث گستردگی به جرایم خرد و کلان قابل تقسیم شدن هستند. جرم اقتصادی در عرف قانونگذاری، جرم کلان شمرده شده و لذا در قانون مجازات اسلامی نیز، مصادیق ماده ۳۶ این قانون در صورت داشتن نصاب مذکور در صدر ماده، جرم اقتصادی شمرده می‌شوند.

۳- مصادیق اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی

اخلال در امر توزیع کالاهای اساسی و مایحتاج عمومی مانند آنچه که در سبب خانوار تعریف می‌شود (نان، روغن، قند و شکر، چای، برنج و امثال آن) و سایر نیازمندی‌های مردم موجب اخلال در نظام اقتصادی کشور و فلج شدن زندگی مردم می‌شود. به دلایل مذکور در فوق قانون گذار همواره حمایت از اقشار آسیب پذیر جامعه را با دادن سوبسید و یارانه در سرلوحه اقدامات خود قرار داده است و مبارزه با انواع و اقسام جرایم و تخلفات در امر توزیع مانند گران فروشی، احتکار، انحصار و مانند آن را به وسیله جرم انگاری و تعیین مجازات برای آنها در دستور کار قرار داده است که در ادامه به بحث و بررسی آنها می‌پردازیم:

۱-۳- گران فروشی

گران فروشی یکی از تخلفات و جرایمی است که موجب اخلال در نظام توزیع کالا و خدمات و فشار اقتصادی بر اقشار مختلف جامعه می‌شود و سبب گسترش فقر و بی عدالتی اقتصادی و اجتماعی می‌گردد. این جرم هم مانند سایر جرایم دارای ارکان و عناصر متشکله سه گانه (قانونی، مادی، روانی) است که در ادامه به بحث و بررسی آنها می‌پردازیم:

۱-۲-۳- عنصر قانونی

در رابطه با جرم گران فروشی در حال حاضر قانون نظام صنفی کشور مصوب ۱۳۸۲/۱۲/۲۴ در ماده ۵۷ و قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ از ماده (۱) و (۲) بیان حکم نموده و هر یک در

مورد خاص خود لازم الاجراء می باشد، که ابتدائاً به ذکر مقررات قانونی فوق پرداخته و سپس حیطه اجرای هر یک را تبیین می نمائیم:

الف- ماده ۵۷ قانون نظام صنفی کشور:

«گران فروشی: عبارت است از عرضه یا فروش کالا یا ارائه خدمت به بهائی بیش از نرخ های تعیین شده به وسیله مراجع قانونی ذیربط، عدم اجرای مقررات و ضوابط قیمت گذاری و انجام دادن هر نوع عملی که منجر به افزایش بهای کالا یا خدمت به زیان خریدار گردد.»

ب- ماده (۱) بند ب قانون مجازات اختلال گران در نظام اقتصادی کشور:

«ارتکاب هر یک از اعمال مذکور در بندهای ذیل جرم محسوب می شود و مرتکب به مجازات های مقرر در این قانون محکوم می شود:

ب- اختلال در امر توزیع مایحتاج عمومی از طریق گران فروشی کلان ارزاق یا سایر نیازمندی ها عمومی و...»

ج- ماده (۲) قانون مجازات اختلال گران در نظام اقتصادی کشور:

«هریک از اعمال مذکور در بندهای ماده (۱) چنانچه به قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران و یا به قصد مقابله با آن و یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله نظام مزبور چنانچه در حد افساد فی الارض باشد مرتکب به اعدام و در غیر اینصورت به حبس از پنج سال تا بیست سال محکوم می شود...»

ملاحظه می شود که در قانون نظام صنفی تعریف گران فروشی بطور اعم بیان شده و شامل همه ی اقلام و کالا و خدمت می شود و در قانون مجازات اختلال گران در نظام اقتصادی کشور به نوع خاصی از گران فروشی اشاره شده و به این دلیل قانون خاص محسوب می شود.

علیرغم این امر مغایرت هایی هم بین این دو قانون مشاهده می شود که عبارتند از:

در قانون نظام صنفی به گران فروشی اعم از اینکه عمده باشد یا غیر عمده و به صورت مطلق اشاره شده است در حالی که در قانون مجازات اختلال گران در نظام اقتصادی کشور به هر دو نوع گران فروشی (اعم از عمده و غیر عمده) پرداخته و برای هر مورد مجازات علیحده در نظر گرفته است.

در قانون نظام صنفی به گران فروشی، صرفنظر از قصد خاص مرتکب، اشاره شده است در حالی که در قانون مجازات اختلال گران در نظام اقتصادی کشور، گران فروشی هم با قصد ضربه زدن به نظام و هم بدون آن قصد بطور مجزا اشاره شده و برای هر مورد مجازات جداگانه لحاظ نموده است.

مجازات های مذکور در هر دو قانون چنانکه خواهیم گفت کاملاً با هم متفاوت است.

مرجع رسیدگی به تخلفات مذکور در قانون نظام صنفی اعم از گران فروشی و غیره با مرجع رسیدگی به جرایم مذکور در قانون مجازات اختلال گران در ... نیز متفاوت است.

آنچه در قانون نظام صنفی آمده تحت عنوان تخلف است و مجازات های آن سوء پیشینه کیفری ایجاد نمی کند در حالی که موارد مذکور در قانون مجازات اختلال گران در ... جرم محسوب می شوند و دارای تمامی آثار مجازات ها می باشند.

با توجه به مغایرت های فوق به نظر می رسد که قانون نظام صنفی نا سخ قانون مجازات اخلال گران در ... محسوب نمی شود و هر یک حیطه اجرایی خاص خود را داشته و هر دو لازم الاجراء می باشند که در مبحث مربوط به مجازات ها در این مورد بیشتر توضیح می دهیم.

۲-۱-۳- عنصر مادی

با توجه به دوگانگی عنصر قانونی جرم گران فروشی، عنصر مادی هر یک را جداگانه مورد بررسی قرار می دهیم:

الف- مطابق ماده ۵۷ قانون نظام صنفی کشور، عنصر مادی گران فروشی شامل موارد مشروحه ذیل می شود:

۱. عرضه کالا به بهائی بیش از نرخ های تعیین شده به وسیله مراجع قانونی ذیربط.
۲. فروش کالا به بهائی بیش از نرخ های تعیین شده به وسیله مراجع قانونی ذیربط.
۳. ارائه خدمت به بهائی بیش از نرخ های تعیین شده به وسیله مراجع قانونی ذیربط.
۴. عدم اجرای مقررات و ضوابط قیمت گذاری.
۵. انجام دادن هرنوع عملی که منجر به افزایش بهای کالا یا خدمت به زیان خریدار گردد.

ملاحظه می شود که عنصر مادی گران فروشی به شرح فوق اختصاص به بهاء کالا یا خدمات دارد و لذا انجام اعمال و اقداماتی که مرتبط با کمیت یا کیفیت کالا یا خدمات باشد از حوزه بحث گران فروشی خارج است و تحت عناوین دیگری مانند کم فروشی (ماده ۵۸) تقلب (ماده ۵۹) فروش اجباری (ماده ۶۴) عدم درج قیمت (ماده ۶۵) عدم صدور صورتحساب (ماده ۶۶) و مانند آن به صورت جداگانه تبیین و تعریف شده اند.

از جمله شرایط تحقق عنصر مادی گران فروشی مذکور در بند الف عبارتند از:

تعیین و تصویب نرخ کالا یا خدمات از قبل؛ زمانی می توان گفت که کالا یا خدمتی گران فروشی شده است که بهای عرضه شده یا مورد فروش بیش از قیمت و بهای مصوب باشد و بدون تعیین و اعلام این نرخ، گران فروشی موضوعاً منتفی است. در حال حاضر هم یکی از مشکلات اساسی جامعه ما همین است که نرخ مصوب قبلی که همه مردم از آن با خبر باشند در بسیاری از موارد وجود ندارد و چه بسا کالا یا خدمتی از محله ای به محله دیگر با نرخ های متفاوت عرضه می شود و چند نرخ کالا و خدمات بسیار شایع می باشد و همه چیز بستگی به انصاف و روحیات شخصی فروشنده کالا یا ارائه دهنده خدمات دارد.

اجرای ضوابط نرخ گذاری و کنترل و نظارت بر آن و الزام فروشندگان کالا و خدمات به درج قیمت های مصوب می تواند تا حدود زیادی از گران فروشی جلوگیری نماید.

نرخ گذاری به وسیله مراجع قانونی ذیربط؛ نرخ کالا و خدمات حسب مورد توسط اصناف و اتحادیه های مربوط به عمل می آید که به مجامع امور صنفی پیشنهاد می شود. اما برخی از کالاها و خدمات به موجب قوانین خاص یا توسط مراجع دولتی نرخ گذاری می شوند؛ مانند نرخ نان، بنزین، نفت و مانند آن که در اینصورت همان نرخ های بایستی مبنای محاسبه قرار گیرند.

و لذا نرخ گذاری به وسیله مراجع فاقد صلاحیت یا نرخ گذاری های شخصی و سلیقه ای نمی تواند مبنای ارزیابی باشد.

عنصر مادی گران فروشی مذکور در ماده ۵۷ قانون نظام صنفی کشور شامل همه ی کالاها و خدمات می شود مگر در موارد خاصی که قانون گذار برای گرانفروشی آن مقررات علیحده ای در نظر گرفته باشد.

ب- مطابق بند ب ماده (۱) قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور، عنصر مادی گران فروشی عبارت است از:

فعل مادی مثبت گران فروشی کلان ارزاق یا سایر نیازمندی های عمومی و همچنین مطابق تبصره (۱) ماده (۲) همان قانون گران فروشی غیرکلان ارزاق یا سایر نیازمندی های عمومی.

در رابطه با عنصر مادی جرم فوق نیز تحقق شرایط ذیل ضروری است:

موضوع گران فروشی بایستی ارزاق عمومی؛ مانند کالاهای اساسی از قبیل گندم، برنج، روغن، قند و شکر، چای، نان و مانند آن از سایر نیازمندی های عمومی باشد و لذا گران فروشی کالا های غیر ضروری و کالاهای لوکس و همچنین کالاهایی که جزء نیازمندی های عمومی تلقی نمی شوند موضوعاً از عنوان جرم فوق خارج است.

البته قانون گذار تعریفی از ارزاق عمومی و نیازمندی های عمومی ارائه نکرده و حتی مصادیق آن را نیز مشخص نکرده است که این نحوه ی جرم انگاری با اصل قانونی بودن جرایم و مجازات ها مغایرت دارد و موجب برداشت های متفاوت از قانون می شود که بایستی توسط قانون گذار رفع ابهام شده و نقص آن برطرف شود. تا آن زمان چاره ای نیست جز اینکه قضات و دادرسان در مقام رسیدگی با تفسیر مضیق و محدود قانون مطابق عرف و رویه جاری برای تشخیص کالاهای ضروری اقدام نمایند و دامنه جرم را به سایر کالاهایی که در این حیطه قرار نمی گیرند، گسترش ندهند.

باتوجه به اینکه کلان بودن گران فروشی یا جزئی بودن آن در میزان مجازات مؤثر است به نظر می رسد که عنصر مادی جرم مزبور را می توان به دو قسم تقسیم کرد:

۱-۲- گران فروشی کلان و عمده ارزاق و سایر نیازمندی های عمومی.

۲-۲- گران فروشی جزئی و غیرعمده ارزاق و سایر نیازمندی های عمومی.

اما قانون گذار معیاری برای کلان و عمده بودن گران فروشی معین نکرده است تنها در تبصره ذیل ماده (۱) قانون مزبور تصریح شده است که:

«قاضی ذیصلاح برای تشخیص عمده یا کلان و یا فراوان بودن موارد مذکور در هر یک از بندهای فوق الذکر علاوه بر ملحوظ نظر قرار دادن میزان خسارت وارده و مبالغ مورد سوء استفاده و آثار فساد دیگر مترتب بر آن می تواند حسب مورد، نظر مرجع ذیربط را نیز جلب نماید» هرچند معیارهای کلی ذکر شده در این تبصره چراغ روشنی فرا راه قاضی نمی باشد و تکلیف را روشن نمی کند اما ارائه طریقی است که در جهل نماند و خود برای کشف حقیقت دست به کار شود.

در مورد گران فروشی کلان ارزاق عمومی، بایستی به حجم و مقدار کالای فروخته شده توجه کرد که مقدار متنابهی باشد و همچنین به میزان گران فروشی بایستی توجه کرد که چه مبلغی سوء استفاده شده است و همچنین توجه به آثار اجتماعی و افکار عمومی هم معیار دیگری است که بایستی مورد توجه قرار گیرد زیرا گران فروشی های کلان معمولاً موجب تحریک افکار عمومی و ایجاد انزجار در بین مردم می شوند.

در پایان مبحث عنصر مادی جرم فروششی تذکر این نکته خالی از لطف نیست که گران فروششی با گرانی و تورم متفاوت است و اصطلاح دومی به معنی بالا رفتن سطح عمومی قسمت‌ها ناشی از علل و عوامل اقتصادی است که به سیاست‌های اقتصادی کشورها و مبادلات اقتصادی جهانی و مانند آن مربوط می‌شود، در حالی که گران فروششی به معنی گران فروختن کالا یا خدمات به بهائی بیش از نرخ مصوب و واقعی است.

۳-۱-۳- عنصر روانی

گران فروششی از جمله جرایم عمدی است که در حالت عادی صرفاً داشتن عمد عام برای تحقق آن کافی است و در مواردی هم داشتن عمد خاص از علل مشدده مجازات است که در ادامه هر دو نوع عمد را تشریح می‌کنیم:

عمد عام: ارتکاب ارادی و آگاهانه گران فروششی که ناشی از خواست و میل درونی شخص می‌باشد، عمد عام مرتکب را تشکیل می‌دهد. گزینه آگاهی و اطلاع به چند موضوع بر می‌گردد:

اول- علم و اطلاع از قیمت مصوب قبلی که برای کالا یا خدمات خاص توسط مراجع ذیصلاح قانونی معین شده است که شرط آن نیز اعلام قبلی از ناحیه تولیدکننده کالا یا اتحادیه صنف مربوطه و سایر مراجع ذیصلاح می‌باشد.

در خیلی از موارد گران فروششی توسط تولیدکننده کالا صورت می‌گیرد و حتی قیمت‌هایی که بر کالا حک شده است، مازاد بر قیمت واقعی و نرخ مصوب است، در این حالت فروشنده جزء کالا مانند فروشگاه‌ها و مغازه‌ها که مطابق قیمت درج شده بر روی کالا اقدام به فروش نموده‌اند، به لحاظ عدم اطلاع از نرخ واقعی، گران فروششی تلقی نمی‌شوند و گران فروششی شامل تولیدکننده کالا خواهد بود.

دوم- عمد در عرضه و گران فروختن کالا و خدمات- چنانچه اثبات شود که فروشنده کالا یا ارائه‌کننده خدمات به دلیل اشتباه در محاسبه نسبت به گران فروششی اقدام نموده است و قیمت اضافه را به مشتری بازگرداند، به دلیل فقدان قصد مجرمانه موضوع گران فروششی منتفی است.

در زمینه عمد عام گران فروششی رضایت یا عدم رضایت مشتری و همچنین اطلاع یا عدم اطلاع وی از گران بودن کالا نسبت به قیمت مصوب بی‌تأثیر است.

عمد خاص: گفتیم که برای تحقق جرم گران فروششی داشتن عمد عام در موارد عادی کافی است ولی در قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور (ماده ۲) وضعیت مشدده‌ای پیش‌بینی شده است که مجازات مرتکب را حتی تا حد اعدام پیش می‌برد.

مطابق ماده قانونی فوق‌الذکر قصد خاص مرتکب جرم گران فروششی ارزاق عمومی به صورت کلان و عمده در صورت وجود یکی از حالات سه‌گانه ذیل چنین کیفیت مشدده‌ای را در بردارد:

۱. قصد ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران.
۲. قصد مقابله با نظام جمهوری اسلامی ایران.
۳. علم به مؤثر بودن اقدام (گران فروششی کلان ارزاق عمومی) در مقابله با نظام مزبور.

مقاصد سه‌گانه فوق‌به‌همراه فعل مجرمانه شخص، چنانچه با سایر شرایط در حد افساد فی الارض باشد مرتکب به اعدام محکوم می‌شود و اگر در حد افساد نباشد به حبس از پنج سال تا بیست سال حبس محکوم می‌شود.

ملاحظه می‌شود که قصد خاص مذکور در ماده (۲) در هر حالت موجب تشدید مجازات خواهد شد.

البته چنانکه در مباحث و فصول قبلی هم به مناسبت موضوع اشاره کرده ایم، قانون گذار معیار مشخصی برای افساد فی الارض بودن اینگونه جرایم و مفسد بودن مرتکب آنها تعیین نکرده است و به نظر برخی از اساتید حقوق جزا این امر مغایر اصل قانونی بودن جرم و مجازات است!

۳-۲- انحصار

انحصار وضعیتی است که در آن وضعیت، تولید کننده یا توزیع کننده واحد (یا معدود)، سرنوشت تولید یا عرضه کالا یا خدمت خاصی را به دست م یگیرد و روابط عرضه و تقاضای بازار را به نفع خود و به ضرر مصرف کننده بر هم می زند.

اگر تولید کننده انحصار را در دست داشته باشد آن را انحصار تولید می گویند و اگر فروشنده سرنوشت انحصار را در دست داشته باشد، آن را انحصار عرضه می نامند و چنانچه دولت انحصار تولید یا عرضه یا هر دو را در اختیار داشته باشد، انحصار دولتی است و اگر تولید کننده یا عرضه کننده خصوصی سرنوشت تولید یا عرضه را در دست داشته باشد، انحصار خصوصی نام می گیرد.

اگر انحصار در دست یک شخص باشد- اعم از اینکه این شخص دولت یا نهاد عمومی باشد یا یک فرد یا شرکت خصوصی- انحصار یک قطبی یا انحصار مطلق نامیده می شود و اگر انحصار در دست چند شخص معدود باشد- اعم از افراد یا شرکت های خصوصی یا ترکیبی از دولت و بخش خصوصی- انحصار چند قطبی یا شبه انحصار نامیده می شود.

اگر سرنوشت تولید یا عرضه- یا هر دو- در دست اتباع داخلی باشد، انحصار داخلی نامیده می شود- مانند انحصار تجارت خارجی یا قند و شکر و دخانیات و تولید و عرضه نفت در کشور خودمان- و در صورتی که در دست اتباع خارجی باشد، انحصار خارجی نام می گیرد؛ مانند انحصار دخانیات، نفت، شیلات، بانک، احداث راه آهن که در عصر قاجار به خارجی ها واگذار شد.

انحصار کامل وقتی به وجود می آید که از مراحل ابتدایی شروع یک فعالیت تا عرضه نهایی یک محصول توسط یک فرد یا یک سازمان انجام شود. در این مورد سود برنده نهایی از فرآیند تولید و عرضه مطرح است و شرکت های صوری یا ظاهراً مستقلاً که از نظر تقسیم کار در داخل یا به موازات شرکت مادر تشکیل می شوند، تغییری در ماهیت مسأله نمی دهند. انحصار وقتی فراملی است که دامنه فعالیت انحصار مطلق باشد یا انحصار چند قطبی- مانند کارتل ها و تراست های فراملی که در زمینه های گوناگون فعال هستند و شش خواهران نفتی مظهر بارز آن به شمار می روند (چینی، ۱۳۷۹: ۹).

۱- «از نظر تعیین مجازات شایسته، ضابطه مفسد و محارب بودن نه در این قانون و نه در قوانین دیگر تعیین نگردیده و لذا نه برای مردم عادی معلوم است که چه کسی مفسد و چه کسی محارب است و نه برای مراجع رسیدگی و این مشکلی است که مغایر اصل قانونی بودن جرم و مجازات بوده و در نتیجه تهدیدی است برای آزادی های فردی و چند ماه از قانون مجازات اسلامی در میجث حدود هم که به جرائم محاربه و افساد فی الارض اختصاص داده شده است، به این جرم ربطی ندارد. (پیمانی، ۱۳۹۵: ۱۲۹).

۲- کارتل؛ شرکت هایی هستند که در یک رشته خاص فعالیت می کنند و با حفظ استقلال مالی و حقوقی خود با یکدیگر متحد می شوند و در مورد تقسیم بازار میان خود و حجم تولید و قیمت کالا با یکدیگر به توافق می رسند. هدف کارتل ها

انحصار الزاماً به معنی اعمال ناروا نیست، بلکه گاه ضرورت آن انکارناپذیر می‌شود، مانند انحصار انتشار اسکناس توسط بانک مرکزی کشورها یا انحصار اخذ مالیات توسط دولت.

شکل‌گیری انحصار گاهی به موجب قانون است؛ مانند مواردی که در بالا اشاره شد و گاهی انحصار در نمایندگی‌هاست؛ یعنی شرکت یا مؤسسه‌ای نمایندگی انحصاری تولید یا توزیع و یا فروش کالایی را بر عهده می‌گیرد؛ مانند برخی نمایندگی‌های کالاهای خارجی در کشور ما.

گاهی هم انحصار به صورت غیرمستقیم شکل می‌گیرد که ناشی از تمرکز امور می‌باشد که اغلب ناشی از فن‌آوری با تجمع سرمایه می‌باشد.

تأثیر منفی انحصار در اقتصاد ایران از قدیم الایام مردم ما را رنج داده است که انحصارات خارجی عصر قاجار و پهلوی و تأثیرات زیانبار آن که استقلال و تمامیت ارضی کشور ما را مورد تهدید قرارداد و موجب در هم ریختگی نظم جامعه و گسترش حکومت‌های دست‌نشانده و تحت‌الحمایه گردید، از جمله آن است.^۱

انحصار در کشور ما عمدتاً دولتی است؛ زیرا تولید کالاهای استراتژیک مانند نفت، گاز، پتروشیمی، ذوب آهن، فولاد و مانند آن در دست دولت است و مدتی است که پس از ابلاغ سیاست‌های کلی نحوه اجرای اصل ۴۴ قانون اساسی و تصویب قانون مربوط به آن در مجلس شورای اسلامی، خصوصی‌سازی و واگذاری بخشی از سهام صنایع مادر به بخش خصوصی در دستور کار قرار گرفته است که بایستی منتظر ماند و دیدی آیا انحصار دولتی به انحصار بخش خصوصی تبدیل و منتقل می‌شود یا خیر.

بدیهی است که انحصار مخصوصاً در مورد تولید و توزیع کالاهای ضروری عامه مردم آثار ناگواری بر زندگی روزمره عموم مردم خواهد داشت و ضمن از بین بردن رقابت، کارکردهای اقتصاد آزاد را مخدوش خواهد کرد.

در هر صورت انحصار سبب می‌شود که تولیدکننده بی‌رقیب از یک سو نظرات خود را به دیگران تحمیل می‌کند و از سوی دیگر انگیزه‌ای برای ارتقای بهره‌وری و کارایی خود نداشته باشد و چه بسا سوء مدیریت به لحاظ انحصاری بدون فعالیتی، خسارات سنگین اقتصادی به بار آورد.

با توجه به توضیحات فوق می‌توان گفت که از یک دیدگاه کلی دو نوع انحصار در ادبیات اقتصادی وجود دارد که یکی انحصار مفید و ضروری است و دیگری انحصار مصر و غیرضروری است که برای پیشگیری و مقابله با نوع مضر و مخرب آن، معمولاً سیاست‌گذاری‌های اقتصادی دولت و مجلس در قالب تدوین مقررات انحصارزدایی راه‌گشا می‌

تسلط بر بازار یک کالای خاص از طریق تضعیف یا از بین بردن رقابت در بازار آن کالا توسط ایجاد انحصار است. معروف‌ترین و تأثیرگذارترین کارتل بین‌المللی در حال حاضر «سازمان کشورهای صادرکننده نفت (اوپک*)» می‌باشد. تراست؛ از اتحاد چند شرکت که کالایی مشابه به هم تولید می‌کنند و سهم عمده‌ای از بازار را در اختیار دارند به وجود می‌آید. تراست سهام شرکت‌هایی که در آن عضو هستند را به صورت امانت نگه می‌دارد، اما مالکیت سهام برای خود شرکت‌ها باقی می‌ماند. اما شرکت‌ها استقلال مالی، فنی و بازرگانی خود را از دست می‌دهند و تمام امکانات و قدرت عمل آنها در تراست متمرکز می‌شود. وقتی تراست‌ها اتحادیه تشکیل دهند به آن اتحادیه کنسرن گفته می‌شود. این واحدهای اقتصادی بزرگ در کشورهای سرمایه‌داری از قدرت زیادی برخوردار بوده‌اند و همیشه عامل تسلط صنعتی، بازرگانی و نظامی بر کشورهای دیگر می‌باشند.

^۱ - مانند امتیاز نامه‌ای که در سال ۱۲۹۰ هـ. در زمان ناصرالدین شاه به یک نفر از اتباع انگلیس به نام بران رویتر واگذار شد که به موجب آن امتیاز خط آهن در ایران از رشت به تهران و از تهران به خلیج فارس به مدت هفتاد سال به وی واگذار شد.

باشند و کمتر موردی پیش آمده است که برای مبارزه با انحصارگرایی نیاز به جرم انگاری و ضمانت اجرای کیفری باشد.

یکی از موارد نادری که انحصار طلبی جرم انگاری شده است، در مورد تولیدات کشاورزی و سایر نیازمندی های مردم است که در ادامه عناصر متشکله این جرم را شرح می دهیم.

۳-۲-۱- عنصر قانونی

مطابق بند ب ماده (۱) قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۰۹/۱۹ مجلس شورای اسلامی، پیش خرید فراوان تولیدات کشاورزی و سایر تولیدات مورد نیاز عامه و امثال آنها به منظور ایجاد انحصار یا کمبود در عرضه آن ها، به عنوان یکی از مصادیق اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی احصاء شده و مطابق ماده (۲) همان قانون برای آن مجازات پیش بینی شده است.

به نظر می رسد که قانون گذار با وضع مقرر فوق بطور استثنایی و شاید برای اولین بار مبارزه کیفری با انحصار طلبی را قانونمند کرده است و تا جایی که بررسی شده قانون مغایری که ضمناً یا صریحاً این مقرر قانونی را نسخ کرده باشد، مشاهده نشد و لذا جرم انگاری موصوف به قوت خود باقی است.

۳-۲-۲- عنصر مادی

با توجه به قانون فوق الذکر عنصر مادی این جرم عبارت است از: «فعل مادی مثبت پیش خرید فراوان تولیدات کشاورزی و سایر تولیدات مورد نیاز عامه و امثال آن ها». متأسفانه نحوه نگارش عبارت قانون در توصیف رفتار مجرمانه فوق با ابهاماتی روبرو است که ممکن است موجب برداشت های مختلفی شده و سرنوشت افراد دستخوش مخاطراتی شود. حفظ حقوق شهروندی اقتضاء می کند که اصل قانونی بودن جرم و مجازات به تمام معنی مورد توجه قانون گذار قرار گیرد و یکی از ابزارهای مهم این اصل این است که قانون جرم را به صورت شفاف، گویا و بدون ابهام تعریف و توصیف نماید.

ابهامات مورد اشاره عبارتند از:

پیش خرید فراوان - اولاً پیش خرید به این معنی است که فردی از قبل تولیدات و محصولات کشاورزی را بخرد و این اقدام نایستی جرم انگاری شود؛ زیرا محصول کشاورزی هنوز تولید نشده و به ثمر نرسیده تا جمع آوری و انحصار آن جرم تلقی شود و با مقداری مسامحه این اقدام را در حد شروع به جرم می شد جرم انگاری کرد. ابهامی که در عبارت مذکور وجود دارد این است که معلوم نیست منظور قانون گذار پیش خریدی است که به منصف ظهور رسیده یعنی پس از تولید محصولات بایستی مورد توجه قرار گیرد یا صرف پیش خرید بدون توجه به اینکه محصولی تولید شده یا خیر.

ابهام دیگری که در عبارت فوق وجود دارد کلمه ی فراوان است که قانون گذار معیار و ملاکی برای تشخیص آن ارائه نکرده است و قبلاً توضیح دادیم که توضیحات مذکور در تبصره (۱) ماده (۲) راهگشا نیست و همچنان با اصل قانونی بودن جرم و مجازات مغایرت دارد.

تولیدات کشاورزی-این عبارت نیز آنچنان عام و فراگیر است که هم شامل تربچه و هویج می شود و هم شامل گیاهان نادر و کمیاب، هم شامل میوه جات می شود و هم شامل سیفی جات و هزاران نوع محصول کشاورزی که مطمئناً

ارزش غذایی، دارویی، صنعتی و ... متفاوتی دارند و بعید است که قانون گذار همه ی آنها را مدنظر قرار داده باشد و شاید ادعا شود که قرینه بعدی (سایر تولیدات مورد نیاز عامه) از ابهام فوق می کاهد و محصولاتی مانند گندم و جو و برنج و امثال آن را به ذهن متبادر می کند که در پاسخ می توان گفت که عبارت فوق خود نیز دارای ابهام است.

سایر تولیدات مورد نیاز عامه- این عبارت نیز چنان کلی و مبهم است که نه تنها از عبارت تولیدات کشاورزی رفع ابهام نمی کند بلکه خود ابهام بیشتری را تولید نموده است. مردم نیازمندی های فراوانی دارند که از تولیدات کشاورزی گرفته تا تولیدات غذایی، صنعتی، بهداشتی، دارویی، لوازم خانگی و ... که مشتمل بر هزاران قلم کالا می شود، آیا قانون گذار پیش خرید همه ی این کالاها را مدنظر قرار داده است، مسلماً اینگونه نیست زیرا اصل بند ب ماده (۱) راجع به اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی است و از ارزاق عمومی هم یاد کرده است، اما عبارات کلی فوق بسیار کلی و بی جا به کار رفته اند که منظوری خلاف منظور قانونگذار را تداعی می کنند.

امثال آنها - این عبارت هم از لحاظ کلی گویی و ابهام گویی سبقت را از موارد قبلی ربوده است و قانون گذار زمانی بایستی از این عبارت استفاده کند که قبلاً به ذکر مصادیق روشن و گویایی پرداخته باشد تا ذهن خواننده متوجه امثال آن مصادیق شود. در حالی که امثال سایر نیازمندی های مردم کدام است؟ وقتی نمی توان سایر نیازمندی های مردم را تشخیص داد، چگونه می توان امثال آنها را تشخیص داد؟ ملاحظه می شود که عنصر مادی این جرم با ابهامات زیادی روبروست و اولین اقدام قانون گذار در جرم انگاری انحصار طلبی در همان ابتدای راه ابر مانده است.

۳-۲-۳- عنصر روانی

با توجه به اینکه تنها قانونی که به موضوع جرم فوق پرداخته است، قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور است و در این قانون به قصد مرتکب در ایجاد اخلال به شرح فوق تأکید فراوانی شده است، عنصر روانی این جرم را در دو بخش عمد عام و عمد خاص بررسی می کنیم:

عمد عام: ارتکاب عالمانه و ارادی مرتکب در پیش خرید فراوان تولیدات کشاورزی و سایر تولیدات مورد نیاز عامه و امثال آنها بایستی به منظور ایجاد انحصار یا کمبود در عرضه آنها صورت گیرد.

می دانیم که پیش خرید محصولات کشاورزی به صورت سلف و سردرختی یکی از معاملات مرسوم و مشروع در بین کشاورزان است و آنچه که این عمل مباح را به یک رفتار مجرمانه تبدیل می کند در واقع قصد سوء مرتکب از این کار می باشد.

چنانچه قصد مرتکب از پیش خرید فراوان محصولات کشاورزی و سایر نیازمندی های مردم ایجاد انحصار (به شرحی که قبلاً گفتیم) آنها یا کمبود در عرضه ی آنها باشد، عمل مرتکب وصف مجرمانه پیدا می کند و اگر قصد وی تنها معامله برای سودآوری باشد و قصد انحصار و کمبود در عرضه وجود نداشته باشد، عمل وی جرم نیست.

۲- عمد خاص: مطابق ماده ی (۲) قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور، علاوه بر قصد عام مرتکب در ایجاد انحصار یا کمبود در عرضه، ارتکاب جرم فوق بایستی به قصد مبارزه با نظام جمهوری اسلامی ایران یا مقابله ی آن یا با علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام مزبور صورت گیرد.

یعنی اینکه قصد مرتکب در پیش خرید فراوان محصولات کشاورزی یا سایر تولیدات مورد نیاز عامه در واقع ضربه زدن به نظام جمهوری اسلامی ایران است که تحقق این امر نیز در نتیجه انحصار این اقلام یا کمبود آنها در سطح جامعه صورت می گیرد.

۳-۳- فروش غیرمجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه

تجهیزات جمع کلمه ی تجهیز و یک لغت عربی است که معنی لغوی آن: آمادگی، آماده کردن اثاث، لوازم، دستگاه، اسباب، آلات، می باشد (سیاح، ۱۳۸۷: ۳۰۲).

تجهیزات فنی اصطلاح عامی است که شامل انواع و اقسام و سایل و قطعات و ماشین آلات اعم از برقی، مکانیکی، مخبراتی، الکترونیکی، رایانه ای، اداری و... می شود.

مواد اولیه هم شامل موادی است که برای ساخت تجهیزات فنی و ماشین آلات و سایر کالاها و لوازم مورد نیاز مورد استفاده قرار می گیرد؛ مانند مواد معدنی، سنگ آهن برای ساخت انواع تجهیزات و آهن آلات، اورانیوم، نقره، روی، قلع، بوکسیت، نیکل و... و مواد اولیه ای که برای تهیه و تولید دارو و مواد غذایی و بهداشتی مورد استفاده قرار می گیرد.

در کشورهای مختلف جهان دسترسی و بهره برداری مناسب از مواد اولیه مورد نیاز رمز اصلی تولید محسوب می شود و البته این مواد در همه ی کشورها به صورت یکسان و به اندازه ی کافی وجود ندارد و به همین دلیل کشورهای ثروتمند و توسعه یافته، تولید و تجارت بسیاری از این مواد اولیه را در انحصار خود گرفته اند. نمونه ی بارز آن اورانیوم غنی شده است که نیروگاه های برق هسته ای بدون وجود آن کار نمی کنند.

در حال حاضر، منابع مهم انرژی اقتصاد جهانی عبارتند از زغال سنگ، نفت و گاز که تناسب آن در موازنه ی عمومی متجاوز از ۸۰ درصد است. بخش های کلیدی اقتصاد جهانی در بالا رفتن دائمی تقاضای این مواد که تا به امروز پیوسته رو به افزایش بوده، سهم عمده دارند. رشد همه جانبه ی و سایل حمل و نقل اعم از زمینی و دریایی و هوایی، استعمال گسترده ی هیدروکربورها را در پی داشته است، ترقی خیره کننده ی تولید با مصرف زیاد انرژی در صنایع آهن گدازی، متالورژی غیرآهنی و در صنایع تبدیلی، موجب افزایش مواد سوختی مایع، گازی و جامد شده است (کیوان، ۱۳۹۲: ۹۶).

نوسان جهانی قیمت مواد اولیه موجب لطمات شدیدی به اقتصاد کشورهای مختلف جهان مخصوصاً کشورهای جهان سوم می شود و اقتصاد این کشورها را تحت تأثیر قرار می دهد.

مواد اولیه ی صنعتی و کشاورزی و خوراکی تأثیر بسزایی در زندگی روزمره ی مردم دارد و بدون آنها زندگی مردم در تنگنا قرار می گیرد و کمترین اثر آن فقر و نداری و گرسنگی است که برخی از کشورهای آفریقایی و سایر مناطق محروم جهان سال هاست که با این مشکل روبرو هستند.

اینک که به اهمیت مواد اولیه و تجهیزات فنی پی بردیم، بهتر است که بدانیم یکی از اهرم های کنترلی و سیاست گذاری های اقتصادی در کشور ما از گذشته تاکنون نظام مند کردن تولید، توزیع و تجارت مواد اولیه و برخی از تجهیزات فنی و حتی انحصاری شدن برخی از اقلام آن در دست دولت است.

ادامه ی حیات اقتصاد کشور و چرخش کار بسیاری از واحدهای تولیدی و کارخانجات و تولید صنایع، منوط به تأمین به موقع و به اندازه ی مواد اولیه است که اغلب هم با هزینه های فراوان و با ارزش حاصل از فروش نفت و حتی در مواردی با معافیت های گمرکی وارد کشور می شوند.

کنترل و نظارت بر نحوه ی خرید و فروش مواد اولیه و تجهیزات فنی در مواردی که توسط دولت تهیه و تأمین شده اند و دارای قیمت مصوب دولتی هستند و همچنین نظارت بر نحوه ی مصرف آنها، یکی از دغدغه های قانون گذار بوده که در سال ۱۳۶۹ و در مرحله ای که کشور دوران پس از جنگ هشت ساله را سپری کرده و در مرحله ی بازسازی خرابی های ناشی از جنگ به سر می برد که بسیاری از کارخانجات و صنایع تخریب شده و از بین رفته بود، توجه و حساسیت به حفظ و کنترل مواد اولیه و تجهیزات فنی امری منطقی به نظر می رسید.

در حال حاضر هم که در دوران رکود اقتصاد جهانی به سر می بریم، کارخانجات و صنایع ما تحت تأثیر نوسان قیمت مواد اولیه هستند و حتی اقتصاد کشور هم تحت تأثیر آن با مشکلات عدیده ای روبرو است که نزول قیمت نفت از جمله ی آن است.

امروزه بازی با قیمت مواد اولیه یکی از ابزارهای استعماری کشورهای توسعه طلب استکباری است. قدرت های صنعتی با ایجاد نوسان های دوره ای در قیمت مواد اولیه، ضمن بازداشتن کشورهای در حال توسعه از انجام طرح های توسعه، مهار اقتصاد این کشورها را در دست می گیرند. قدرت های صنعتی قادر شده اند با شیطنت در بازار معاملات شکر، مس و نفت قیمت این مواد را به طور مصنوعی پائین آورند و با اعمال فشار اقتصادی بر کشورهای چون کوبا، شیلی و مکزیک به اهداف سیاسی خود دست یابند (جولایی مقدم، ۱۳۹۸: ۲۴).

با توجه به توضیحات مقدماتی فوق اینک به بحث و بررسی پیرامون عناصر متشکله ی جرم فروش غیرمجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه می پردازیم:

۳-۳-۱- عنصر قانونی

مطابق بند ج ماده ی (۱) قانون مجازات اخلاص گران در نظام اقتصادی کشور مصوب ۱۳۶۹/۹/۱۹ این جرم اینگونه توصیف شده است:

«اخلال در نظام تولیدی کشور از طریق سوء استفاده ی عمدی از فروش غیرمجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه در بازار آزاد یا تخلف از تعهدات مربوط در مورد آن...».

مجازات این جرم هم حسب اینکه با چه قصدی صورت گرفته باشد در ماده ی (۲) همین قانون بیان شده است که در جای خود توضیح خواهیم داد.

نکته ای که در اینجا حائز اهمیت است اینکه پس از سال ها از تصویب این قانون و گذراندن دوران بازسازی های ضربتی پس از جنگ، وضعیت اقتصادی کشور تغییرات عدیده ای یافته است و دوران سهمیه بندی مواد اولیه و دولتی بودن تجارت آن تا حدود زیادی منتفی شده است و به نظر می رسد که هر چند این بند از قانون به طور صریح یا ضمنی نسخ نشده است و به قوت خود باقی است ولی با تصویب قوانین و مقررات مربوط به آزاد سازی واردات و صادرات مواد اولیه و همچنین واگذاری بسیاری از کارخانجات و واحدهای تولیدی دولتی به بخش خصوصی، دامنه ی اجرای قانون فوق الذکر در مورد مواد اولیه و تجهیزات فنی تا حدود زیادی محدود شده و شاید بتوان گفت که بسیاری از مصادیق آن موضوعاً منتفی شده است.

علی رغم توضیحات فوق، این قانون حتی اگر موضوع و مصادیق آن نادر هم باشد کماکان به قوت و اعتبار خود باقی است.

با توجه به عنصر قانونی یاد شده، رفتار مجرمانه ای که قانون گذار به توصیف آن پرداخته، مشتمل بر دو خصوصیت رفتاری ذیل می باشد:

سوء استفاده ی عمدی از فروش غیرمجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه در بازار آزاد.
رفتار مادی فیزیکی فروش تجهیزات فنی و مواد اولیه با تحقق شرایط ذیل این قسم از عنصر مادی جرم را تشکیل می دهد:

- باید در پس فروش تجهیزات و مواد اولیه سوء استفاده ای شده باشد، قانون نه از تجهیزات و مواد اولیه تعریف به عمل آورده و نه حتی مصادیقی برای آن ذکر کرده و نه نوع سوء استفاده را مشخص کرده است که ابهام در قانون گذاری محسوب شود.

- میزان فروش تجهیزات و مواد اولیه بایستی عمدی باشد، که این قید هم چنانکه قبلاً در مباحث قبلی شرح داده ایم مبهم است و معیار روشنی برای تشخیص آن وجود ندارد.

- فروش تجهیزات و مواد اولیه باید به صورت غیرمجاز باشد، البته در قانون مشخص نشده که اجازه را چه کسی باید صادر کند تا چنانچه بدون اجازه ی آن مرجع فروشی صورت گرفت، عمل شخص جرم تلقی شود.

- فروش تجهیزات و مواد اولیه باید در بازار آزاد صورت گیرد، از قرینه ی بازار آزاد مشخص می شود که منظور از تجهیزات و مواد اولیه، آن گروه از این اقلام است که به قیمت دولتی و سهمیه ای خریداری شده و برای مصرف خاص در نظر گرفته شده است و خریدار آن حق فروش آن را در بازار آزاد ندارد.

در سال های منتهی به دهه ی ۶۰ که قیمت ارز (دلار) به نرخ دولتی آن بسیار پایین بود، بسیاری از کالاها و مواد اولیه به قیمت نازل خریداری می شد و در اختیار تولید کنندگان قرار می گرفت تا قیمت تمام شده ی محصولات تولیدی هم پایین باشد. عده ای با سوء استفاده از موقعیت، همان مواد اولیه را با قیمت بالاتر از نرخ خریداری شده در بازار آزاد فروخته و به این ترتیب سود نامشروع کلانی به دست می آوردند و طبیعی بود که مواد اولیه ی فوق با دست به دست شدن و دلالی، قیمت دوچندانی پیدا نموده و در نهایت یا به خارج از کشور قاچاق می شد یا اگر هم در تولید محصولات مورد استفاده قرار می گرفت، موجب افزایش قیمت کالا می گردید.

۲- تخلف از تعهدات مربوط در مورد تجهیزات فنی و مواد اولیه؛ رفتار مجرمانه ی این قسم از عنصر مادی جرم هم می تواند به صورت فعل مادی مثبت باشد و هم ترک فعل. زیرا تخلف از تعهد هم شامل عدم اقدام امری است که از وظایف شخص قرار داد شده و هم شامل اقدام به امری است که برخلاف تعهد مزبور می باشد. به عنوان مثال در مورد کالای ورود موقت که در بخش مربوط به قاچاق کالا در مورد آن توضیح دادیم، وارد کننده ی کالا که از حقوق و عوارض گمرکی معاف بوده است، متعهد شده که ظرف مدت معینی، مواد اولیه ی وارداتی را تبدیل به کالا و محصول ساخته شده ای در داخل کشور نماید و سپس آن را به خارج از کشور صادر نماید.

تخلف از تعهد مزبور به این معنی که وارد کننده ی مواد اولیه به جای تولید کالا آن را در بازار به فروش برساند از مصادیق جرم مزبور می باشد که چنانچه به صورت عمده و با قصد اخلال در نظام تولیدی کشور باشد در چارچوب ماده ی (۱) قانون مجازات اخلال گران در نظام اقتصادی کشور قابل انطباق است.

در مورد مثال فوق هم ترک فعل صورت گرفته (عدم ساخت و تولید و صادر کردن) و هم فعل (فروش مواد اولیه در بازار آزاد) که هر دوی آنها وصف مجرمانه دارند.

تشخیص تخلف از تعهدات مربوط هم بستگی به احراز تعهد قبلی شخص دارد و صرف تخلف از تعهد (که یک امر صرفاً حقوقی است نه کیفری) جرم محسوب نمی شود مگر با احراز قصد مجرمانه ای که ذیلاً توضیح می دهیم.

۳-۳-۳- عنصر روانی

هر دو رفتار مجرمانه مو صوف از جمله جرایم عمدی محسوب می شوند که برای تحقق آنها عمد عام و عمد خاص لازم است:

عمد عام: مرتکب فروش غیرمجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه بایستی به صورت آگاهانه و ارادی و به قصد سوء استفاده و اخلال در نظام تولیدی کشور اقدام نموده یا از تعهدات خود در مورد آنها تخلف نموده باشد. بدیهی است که فروش این اقلام بدون سوء استفاده و یا به تصور اینکه مجاز می باشد و یا در اثر جهل مرتکب به وجود تعهدات مربوطه به لحاظ فقد قصد مجرمانه، جرم مزبور را منتفی می نماید.

عمد خاص: چنانکه در ماده ی (۲) قانون مجازات اخلال گران در نظام تولیدی کشور تصریح شده است، قصد خاص مرتکب بایستی مبارزه و ضدیت با نظام جمهوری اسلامی ایران یا مقابله با نظام مزبور و یا علم به مؤثر بودن اقدام در مقابله با نظام باشد و وجود این قصد توأم با فعل ارتكابی و آثار و نتایج آن در مواردی می تواند در حد افساد فی الارض تلقی شود.

نکته ای که تذکر و یادآوری آن ضروری است و در مورد همه ی جرایم عمدی صادق است اینکه عمد عام مرتکب همواره مفروض است، زیرا که انسان موجودی است متفکر و اندیشمند و اعمال و رفتار وی ناشی از خواست و اراده ی اوست. به همین دلیل عمد عام مرتکب نیاز به اثبات ندارد و این متهم است که بایستی خلاف آن را اثبات نماید.

اما در مورد عمد خاص، نظر به اینکه سوء نیت خاص یک قید و شرط اضافه است که قانون گذار مازاد بر عمد عام لحاظ کرده است و داشتن چنین قصدی در مورد همه ی انسان ها مفروض نیست، وجود آن بایستی در مرتکب جرم اثبات گردد. وظیفه ی اثبات عمد خاص بر عهده ی دادستان و قاضی رسیدگی کننده است و متهم در رابطه با وجود یا عدم وجود قصد خاص با تکلیفی غیر از انکار روبرو نیست.

در مورد جرم مورد بحث وجود عمد عام مفروض است ولی قصد مبارزه با نظام و یا مقابله با آن بایستی اثبات شود و نظر به اینکه قصد و انگیزه اموری درونی و شخصی هستند، اثبات آنها بسیار دشوار است و در غیر مواردی که متهم آزادانه و با اختیار اقرار به آن نموده باشد، بایستی در موارد شبهه آن را منتفی دانست مگر با وجود قرائن و امارات کافی و علم آور.

بی شک یکی از عوامل ثبات اقتصادی در هر کشوری نظام متعادل توزیع کالاهای اساسی و مایحتاج عمومی و سایر نیازمندی های مردم آن کشور است. بحران های اجتماعی و گسترش فقر و دو قطبی شدن جوامع، عمدتاً ناشی از توزیع ناعادلانه ثروت و برخورداری عده ای از افراد جامعه و محرومیت برخی دیگر است. سیاست های توسعه ای در هر کشوری نیز در سایه ی نظام توزیع عادلانه میسر و قابل اجراء می باشد. از سوی دیگر جرائم اقتصادی دارای ویژگی هایی است که آن را از سایر جرائم متمایز می نماید و همین امر منجر به آن می شود که این جرائم چه از حیث صلاحیت و چه از حیث نحوه رسیدگی دارای ساختار متفاوتی باشد. این جرائم آثار سوئی در پی دارد که بخش های مختلف جامعه را تحت تاثیر خود قرار می دهد و در نهایت منجر به آسیب به اعتماد عمومی جامعه نسبت به حاکمیت می شود. از سوی دیگر گاه وسعت این جرائم به حدی است که رسیدگی به آن را نمی توان در صلاحیت یک دادگاه و تحت حاکمیت یک قانون دانست. همین امر منجر به آن می گردد که این جرائم دارای ساز و کار رسیدگی مجزایی باشند و دادرسی افتراقی برای این جرائم صورت گیرد.

در این پژوهش سه جرم به عنوان اساسی ترین مصادیق اخلال در امر توزیع مایحتاج عمومی مورد بررسی قرار گرفت که شامل گران فروشی، انحصار و فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه می شود. تلاش شد تا به طور خلاصه ارکان سه گانه این جرائم بررسی گردد و مجازات های آن مورد اشاره قرار گیرد. باید توجه داشت که این جرائم؛ اگر چه به خودی خود مذموم و قابل مجازات هستند، اما زمانی می توان آن ها را اخلال در نظام اقتصادی دانست که دارای ویژه گی های جرائم اقتصادی باشند و به طور گسترده رخ دهند.

با توجه به مذاقه صورت گرفته می بایست به سوال اصلی پژوهش پرداخت که آیا با توجه به تعریف ارائه شده از جرم اقتصادی و همچنین مصادیق مذکور از جرائم مربوط به اخلال در نظام اقتصادی می توان این جرائم را جزئی از جرائم اقتصادی دانست؟ از نظر نگارنده جرائم گران فروشی، انحصار و فروش غیر مجاز تجهیزات فنی و مواد اولیه، از آنجا که نظام اقتصادی کشور را مورد هدف قرار می دهند، در صورتی که به صورت گسترده صورت گیرند حتماً از جمله مصادیق اخلال در نظام اقتصادی خواهند بود. این جرائم عمدتاً به صورت سازمانی یافته قابل انجام هستند، و با توجه به آنکه در این جرائم از روش های پیچیده استفاده می شود، کمتر کشف می شوند، همچنین انگیزه نهایی تمامی این جرائم، اقتصادی و مال اندوزی است، همچنین این جرائم جزئی از جرائم اعتباری هستند که با توجه به زمان و مکان تغییر پذیرند و نهایت آنکه زمانی می توان این جرائم را به عنوان اخلال در نظام اقتصادی جرم انگاری نمود که به شیوه کلان صورت گیرند.

در نهایت به نظر می رسد لازم است تا مصادیق جرائم اقتصادی بار دیگر و در قانونی جامع توسط قانون گذار مورد جرم انگاری قرار گیرد و مجازات های آن نیز به روز گردد، همچنین به نظر می رسد که لازم است قانونگذار با روزآند نمودن قوانین، مصادیق نوین این جرائم را نیز مورد پوشش قرار دهد.

منابع

کتاب

۱. پیمانی، ضیاء الدین، حقوق کیفری اختصاصی (۱۳۹۵)، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، چاپ پنجم نشر میزان، تهران.
۲. دادگر، یدالله؛ رحمانی، تیمور (۱۳۸۶)، مبانی و اصول علم اقتصاد، بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۶.
۳. درودی، علی (۱۳۸۰)، بررسی سیاست کنونی ایران در قبال حمایت از مصرف کننده و رقابت، مرکز تحقیقات و پژوهش وزارت بازرگانی، تهران.
۴. ساموئلسون، پل، اقتصاد، برگردان حسین پیرنیا، جلد اول، انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران.
۵. سیاح، احمد (۱۳۸۷)، فرهنگ بزرگ جامع نوین (عربی به فارسی)، جلد اول، انتشارات اسلام، تهران.
۶. عمید، حسن (۱۳۸۴)، فرهنگ فارسی عمید، موسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، چاپ سی و یکم.
۷. فراهانی، محمد (۱۳۸۴)، جامعه‌شناسی فساد و امنیت، مطالعه موردی به مقوله فساد سیاسی، اقتصادی و تأثیر آن بر امنیت ملی ایران، انتشارات پرسمان، تهران.
۸. محتشم دولتشاهی، طهماسب (۱۳۹۴)، مبانی علم اقتصاد: اقتصاد خرد اقتصاد کلان، انتشارات خجسته، تهران، چاپ شانزدهم.
۹. نجفی ابرندآبادی، علی حسین (۱۳۷۷)، دانشنامه جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۱۰. وایت، راب؛ هینز، فیونا (۱۳۸۳)، جرم و جرم‌شناسی، برگردان علی سلیمی، نشر مؤسسه پژوهشی حوزه و دانشگاه، تهران، چاپ اول.

مقالات

۱۱. بهشتی، سید محمد (۱۳۶۲)، طرح کوششی تازه در راه شناخت تحقیقی اسلام، مجله حوزه، شماره ۱۵.
۱۲. چینی، حبیب (۱۳۷۹)، برنامه سوم، نشریه اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، شماره ۵.
۱۳. دادخدایی، لیلا (۱۳۸۹)، مفهوم جرم اقتصادی و تحولات آن، فصلنامه تعالی حقوق، سال دوم، شماره ۶.
۱۴. شمس ناتری، محمدابراهیم (۱۳۸۳)، جرائم سازمان یافته، فصلنامه تخصصی فقه و حقوق، سال اول، شماره اول.
۱۵. کمیجانی، علی اکبر (۱۳۷۳)، برنامه اول و کارنامه طرحهای بزرگ، نشریه مجلس و پژوهش، ش ۹.
۱۶. کیوان، وحید (۱۳۹۲)، سیاست کشورهای پیشرفته ی سرمایه داری در قلمرو مواد اولیه، ترجمه و تنظیم: وحید کیوان، مجله ی سیاسی- اقتصادی، شماره ی ۵۱ و ۵۲،

۱۷. Bryan A. Garner(1999), Black's Law Dictionary. 8th Edition.
۱۸. Eina Dorum Odd & Per-Kristian Foss (2006), The Norwegian government action plan for combating economic crime.
۱۹. Magnusson, Dan(1985), Economic Crime: Programs for Future Research, Coronet Books.
۲۰. Sjogren, Hans and Goran Skogh, (2004), New Perspectives on Economic Crime, Edward Elgar Publishing.
۲۱. Strom, Steinar(1985),“ Economic Crime”, in 'Economic crime: programs for future research", ed D. Magnusson, Liber Publisher, Stockholm,
۲۲. Tanzi, Vito, (1998), Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures, International Monetary Fund (IMF) working papaer.
۲۳. Tiedeman, Klaus(1976), Phenomenology of Economic crime, council of Europe, London.